

ԼԵՐԵԼԵԱՆ

Pain-Expeller

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԱԶԳԱՅԻՆ

ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԲԱՐԱՐԱԿԱՆ

ՅԵՄ ՏԱՐԻ

1907

ՉՅ ՄԱՅԻՍ ԹԻԻ 21

ԽՄԱԳԻՐ-ՏՆՕՐԵՆ

Մ. ՄԱՍՏՈՒՐԵԱՆ ՈՐԴԻ

ԻԶՄԻՐ

M. MASSACIAN 625 Smyrna

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ն. Հ. ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ	Օրինազանցութիւններ եւ Պատիժներ	505
Գ. ԽԱՆՃԵԱՆ	Զի Դու Անմահ ես . . .	512
Ա. ՇԱՔԼԵԱՆ	Ռ. Յ. Պէրպէրեան	513
Գ. ՎՐԴ. ԱՍԼԱՆԵԱՆ	Մայաթիոյ Վանքերը	517
Կ. ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ	Համր Սէր	521
Կ. ՆԱԽԱՍԱՐԴ	Էրջանկութեան Գիտութիւնը	526
	Լրաքաղ	528

Թերթիս աշխատակից Տիար Լ'իերան Ո. դուրեան շնորհակալութեամբ կը խնդրէ իր բազմաթիւ բարեկամներէն՝ զգրեցնել տարափը այն շնորհաւորութիւններուն ու խնդակցութիւններուն որոնց առիթ տուած է Թիւրքիացաբար՝ նշանախօսութիւնը զուգարկաբէն համանուն ուրիշ անձի մը:

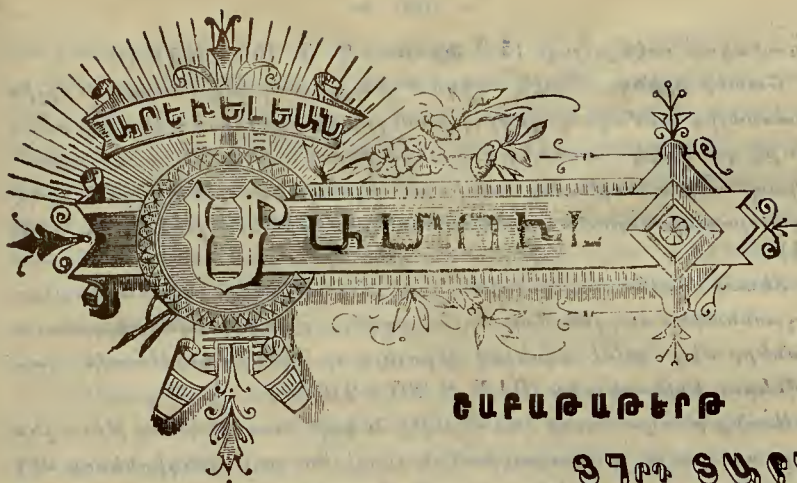
Ա. Զ. Դ.

Համիաբիւլ զպրոցի արհեստանոցին արտադրութիւնը որոնք զպրոցի միջերանոցի մը մէջ ցուցադրուած և ծախելու վրայ են և ինչպէս որ մեր յարգելի ժողովուրդը երբեք զլացած չէ իր աջակցութիւնը այն սրբախնամ հաստատութեան հանդէպ այս անգամ ևս ժողովրդային սոյն տրամադրութիւններէն քաջալերուած սոյն վաճառատան մէջ թէ պատրաստ ծախուելու վրայ եղող և թէ ի հարկին ապսպրանքի վրայ շինուելիք ապրանքներու վրայ ստորեւ քանի մը տեղեկութիւններ տալու հարկին մէջ դառնուած ենք:

Սոյն արհեստանոցին մէջ ամենայն խնամք կը պատրաստուին բազմաթիւ վերաբերեալ ամեն տեսակ առարկաներ, ձևաորբիչներ, գուլպաներ թէ առական եւ թէ իգական սեռի համար, բուրդ եւ մետաղէ հագստեղէններ բուրդ գօտիներ, շատ նուրբ և առնէ կամ ընկոյղէ էթաժներ, պզտիկ սիկարակաշներ, կարտրօպներ, կերակուրի կղպանակներ հայելաւոր զարակներ, լուսցարաններ, զրադարաններ. Գօրնիգներ, սալա—սփրներ, զլիարկանոցներ եւլն. եւլն. Վերջապէս տունի ամէն տեսակ կարասիներ, սալօնի ֆուրնիթուրներ, ժահօն կամ ընկոյղ ժահճակաշներ, երկայն նստարաններ փոխադրելի երկաթ նստարաններ, երկաթեայ թրաբէգներ և նստարաններ, ժարտէսիէներ, անկիւնի էթաժներ, և գրեթէ եւրոպականները գերազանցող և նշանաւոր կօշկակար Գօնարօրուի հսկողութեամբ պատրաստու ելու վրայ եղող կօշիկներ, պօթեր մեծ և պզտիկ, արանց եւ կանանց համար:

Եւլն. Արհեստանոցին մէջ պատրաստուող ամէն ապրանք որ և իցէ խարդախութիւններէ զերծ ըլլալով հանդերձ զինքնուն ալ անմրցելի կերպով աւան ըլլալը վատահ ենք որ ամէն այցելող պիտի կրնայ հաստատուել:

Որ և իցէ կարասի եւլն ապսպրանքի համար գիմել զպրոցի տեսչութեան:

23 ՄԱՅԻՍ 1903

ԹԻԻ 21

ՕՐԻՆԱԶԱՆՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵՒ ՊԱՏԻԺՆԵՐ

ՄԵՐ մէջ անմշակ մնացած ուսումներ թէեւ չատ են, բայց մասնաւոր ցաւով պէտք է յիշել թէ անխնամ թողուած գիտութիւններու մէջ կրնան դասուիլ նաեւ օրինազանցութիւններու եւ պատիժներու վերաբերեալ հիմնական ծանօթութիւնները:

Իրաւագիտական առած մը կըսէ թէ «ոչ ոք օրէնքի մասին անգէտ կը նկատուի» (Nul n'est censé ignorer la loi), այսինքն մէկը չի կրնար արդարացնել ինքզինքը, առարկելով թէ օրէնքը չէր գիտեր:

Հակառակ աս առածի բացորոշ տրամադրութեան եւ լատեր ամենօրեայ կիրառութեան, ցաւալի է որ մեր մէջ շատեր անհոգ եւ անտարբեր կը գտնուին պետական եւ մասնաւորապէս պատժական օրէնքի վրայ գէթ տարրական տեղեկութիւններ ստանալու մասին:

Աստիք ընդհանրապէս կը կարծեն թէ պատժական օրէնքը միայն մարդասպաններու, հրձիգներու, գողերու, աւազակներու, եւ նմանօրինակ ստահակներու յատուկ է:

Տեսած եմ անձեր, որոնք օրէնսգէտներու հետ ամէն օր յարաբերութեան մէջ կը գտնուին, եւ դարձեալ զարմանք կը յայտնեն, երբ լսեն թէ՛ փոխանակագիրներու եւ հրամանի դրուած պարտատուներու յետագրութեան (endossement. անթո) մէջ կանխաթիւ գործածելը (antidate, մուգասսէմ քարիխ վազը) արգիւեալ է, եւ ան որ ատ արգիւեալը չի յարգեր խարդախութիւն (faux, սախախտարւղի) ի գործ դրած կըլլայ: (Օսմ. Առեւտրական օրէնք, յօդուած 96.)

պատժական օրէնք, յօդ. 155: Ֆրանս. Պ. Յ. 150 - 151): (1)

Շատեր իրենց մօքէն անգամ չեն անցնէր թէ՛ մարդս ուրիշին սպառնալից նամակներ գրելով կամ լուրեր զրկելով ինքզինք տուգանքէ զատ մէկ տարի բանտարկութենէ մինչեւ 15 տարի չղթալակապ աշխատութեան, այսինքն թիապարտութեան կ'ենթարկէ միշտ պարագաներու ծանրութեամբ կամ թեթիւութեամբ (Օ. Պ. Յ. 191):

Տեսայ մօտէն եւ կը ճանչնամ Հայ. եկեղեցւոյ համըստաւոր պաշտօնեաներ որ չեն մարսեր եւ արդեւ ըլլալ կուզեն, երբ սուտ վկաները մէկ ամսէ սկսելով վերոյիշեալ համեմատութեամբ պատիժներու ենթարկուին (Օ. Պ. Յ. 207 - 210) (2)

Ասոնք բնականաբար հաւանութիւն կամ հաւանականութիւն չեն տար որ զուտ քաղաքացիական (civil)-հուզող խնդիրներու մէջ սուտ երդում ընողներն անգամ վեց ամիսէն մինչեւ երեք տարի բանտարկուին (Օ. Պ. Յ. 212) եւ զրպարտողներուն համար զրպարտութեան չափով պատիժներ տնօրինուին (Օ. Պ. Յ. 213) եւ արհեստի բերմամբ իրեն յանձնուած գաղտնիքները մէջտեղ հանողը տուգանքի եւ քսան չորս ժամէն մինչեւ չաքաթ մը բանտարկութեան դատապարտուին (Օ. Պ. Յ. 215) եւ վստահութիւնը գեղձանողները զանազան տուգանքներով եւ վնասի հատուցումներով մինչեւ երեք տարի բանտարկութեան (Օ. Պ. Յ. 234 - 237) եւ բազմի խաղատուններ հաստատողները, հոն հասարակութիւնը ընդունողները եւ զրամ ճարտողները տուգանքով միասին մէկ ամիսէ մինչեւ վեց ամիս բանտարկութեան եւ գործածուած իրերու եւ գրամներու արքունագրաւման (confiscation) միտքսկն զապք օլունմազ. (Օ. Պ. Յ. 242):

Ասկէ չորս հինգ տարի առաջ հանգուցեալ Առաջնորդ Մելքիսեդեկ Սրբազանի հաւանութեամբ եւ Գարաթաշի Մանկապարտէզի խնամակալուհիներու ջանքով կատարուած քանի մը հարիւր զուրուշնոց վիճակահանութեան տոմսերը առանց պաշտօնական արտօնութեան վաճառուած ըլլալուն պատճառով, եթէ յիշեալ Սրբազանը պատասխանատուութիւնը գրաւոր կերպով իր վրայ չառնէր, քիչ մնացած էր որ խնամակալուհիները ամիսներով բանտարկուելու եւ

(1) Ինչպէս արդէն հոս մտամբ յիշուած են մէյմէկ գիրերէ բաղկացեալ համառօտութիւններէ Յ. գիրը օսմանեան, Ֆ. ֆրանսական Պ. պատժական օրէնք. Ա. Անկերական օրէնք. Յ. յօդուած կ'ընշանակեն:

(2) Ասելի ցաւալին կայ, շատ մօտ ժամանակներու մէջ տեսայ եկեղեցական պետեր, որոնք պաշտօնական գրութիւններու մէջ անհիմն բայց դատապարտելի յայտարարութիւններ աւելցնելով եւ կամ իրողութիւնները բնափոխելով դարձեալ ան ծուր կարծիքն ու սխալ համոզումը ունին թէ նմանօրինակ խեղաթիւրումները պաշտօնի սովորական եռահանգումներն են: Ով որ հաւատալ չուզեր աս խօսքերուն, թող հրապարակ ելնէ, հակառակը պնդէ, պատրաստ եմ տառնիկ թուղթերէն մէկ քանին նոյնութեամբ հրատարակելու կամ հրատարակել տալու:

տուգանքներ վճարելու դատապարտուէին (Օ. Պ. Յ. 243):

Նմանօրինակ պարագաներ երբ նկատողութեան առնուին, խորին ցաւերով կը տեսնուին որ կարեւորութենէ զուրկ դատաւած կը մնան ասանկ կենսական խնդիրներ. զոհ սիրտով կտրելի չէ դիտել, երբ չատեր օրինապանցութիւններու վրայ, ըլլայ տեսական ըլլայ գործնական եղանակով զէթ տարրական ծանօթութիւններ չունենան. բարեգուշակ կացութիւն մը չէ, երբ հանրային գործերու զըլուխը գանուող եկեղեցականներն ու աշխարհականները մեծամասնութեամբ չեն ուզեր հասկնալ թէ պատժական օրէնքը ի՞նչ սկզբունքներու վրայ հիմնուած է եւ ի՞նչ նպատակ ունի:

Սովորաբար կը տեսնենք որ երբ վնասուողը յաջողի իր հակառակորդը պատժել տալ, կըսեն թէ «վրէժը չուծեց» առանց խորհելու որ ատ ըմբռնումը ի՞նչպէս ծագում առած է, եւ ի՞նչ հետեւանք կրնայ ունենալ. երբ դատապարտեալ մը բանտէն ազատի, կը հաստատեն թէ «ւնեղբ փառեց» առանց մտաբերելու թէ՛ ատ քաջական հանգամանքը ի՞նչպէս կը տրուի անոր. երբ ոճրագործ մը ծանր պատիժի մը ենթարկուի, զոհունակութեամբ կը յիշեն թէ՛ ուրիշներու կամ իր նմաններուն ազդու օրինակ մը պիտի ըլլայ, առանց գիտնալու որ ատ օգուտը ինչ իրաւունքով ապահովուած է:

Թէեւ անուրանալի է որ իրաւագիտական ուսումներով պարապողները, մինչեւ անգամ երեւելի հեղինակները, իմաստասէրներ մասնագէտներն ալ իրենց մէջ ինչ ինչ նկատումներով տարակարծիք կը գտնուին եւ ատով պատժական օրէնքի սկզբունքը որոշելու մասին կատարեալ համամասութիւն մը ցուց չեն տար, բայց թեր ուղէմ գրուածներէն ամիսփոյ գաղափար մը կազմել եւ օրինապանցութիւններու իսկական հանգամանքը եւ պատժական օրէնքին կարեւոր պայմանները մօտաւորապէս դասել անկտրելի չէ:

Իրաւագիտական պատմութեան մէջ պատժական օրէնքի իրբեհիմ կը յիշուին տասն եւ հինգէ աւելի վիճելի գրութիւններ, որոնց մէկ մասը համառօտ կերպով բացատրել կը բաւէ հոս:

1. Անխտական լրիժառութեան դրութիւն. — Աս եղած է պատիժներու պատժական ծագումը, որ զրեթէ ամէն լիզուի մէջ հետքեր ձգած է. արդարեւ պատմութիւնը կը ցուցնէ որ բոլոր նախնական ժողովուրդներու մէջ անհատական վրէժխնդրութիւնը պատիժներու սկզբունքը եղած է. որչափ ալ իմաստասէրներէ ոմանք քիւնախնդիր բաղձանքը մարդու համար բնական նկատելով ընդունելի համարին ատոր վրայ հիմնուած գրութիւնը, բացայայտ է որ ատիկայ բարոյականի կործանումն է:

2. Հանրային կամ սրբացեալ լրիժառութեան դրութիւն. — Աս կերպով մարդկային ընկերութիւնը վրէժ կը լուծէ, որպէս զի վնասողը չստիպուի անհատապէս վրէժխնդրութեան դիմել. Աս գրութեան մէջ թէեւ աւելի օլտակարութեան գաղափար մը կը տրեւ,

բայց հիմնովին առաջինէն մեծ տարբերութիւն մը չունի, եւ նոյն անբարոյացուցիչ հանգամանքով ընդհանրապէս սաստիկ պատիժներու նուիրագործում մ'ալ առաջ բերած է:

3. — Ընկերական պաշտպանութեան դրութիւն, կամ անուղղակի պաշտպանութիւն. — Աս դրութեան հետեւողները՝ ինքզինք պաշտպանելու իրաւունքին վրայ հիմնուելով կրնան թէ՛ մարդկային ընկերութիւնը ներկայ ոճրագործը պատժելով ապագայ ոճրագործը վախցուցած եւ ատով ինքզինքը պաշտպանած կրլլայ:

Աս դրութեան մէջ ալ նախորդին պէս պատիժներու օգուտը միայն նկատողութեան առնուած եւ բարոյականի ու արդարութեան հետ համաձայնութեան կէտը ուշադրութենէ բոլորովին վրիպած է, հոս գլխաւոր պայմանները պիտի ըլլան վախ եւ ատիկայ առաջ բերու համար սաստիկ պատիժներ, որոնք դրութիւնը դատապարտելի կրնան:

4. — Քաւութեան դրութիւն. — Ասիկայ Աստուածաբանական տեսութիւններու ազդեցութեան տակ ծագում առած միադիվորութիւն մ'է, թէեւ պատիժներու թեթեւալուծն ծառայած է, բայց իրաւունքը բարոյականին ստորադասելով շատ անգամ օրէնքի սահմանները անցած եւ յախուռն կերպով խիղճերու շրջանակին մէջ արշաւած է, այսինքն առանց իրաւասութեան խիղճի գործերուն միջամտած է:

5. — Անկուսի դրութիւն. — որուն համեմատ ոճրագործը իր արժանապատուութենէն ինկած է, ուստի անիրաւութիւն չէ գինք մարդկային իրաւունքներէ զրկել: Աս դրութիւնը սկզբնական մեղքի գաղափարին վրայ ձեւուած է, այսինքն սկզբնական մեղքի դաւանութիւնը Արեւմտեան եկեղեցւոյ աստուածաբանական գիրքերէն պատժականին փոխադրուած է:

6. — Օգտակարութեան դրութիւն. — Հոս հարկն է որ կ'արդարացնէ պատիժը: Աս դրութեան մէջ սկզբունքի կրկնում (*pétition de principe*) մ'է որ տեղի կ'ունենայ, որովհետեւ խնդիր է նախ որոշակի գիտնալ թէ օգտակարութիւնը կրնա՞յ բաւարար հիմ մը կազմել իրաւունքի. երբ հետեւանքները միայն նկատողութեան առնուին, կը տեսնուի որ աս դրութիւնը քաղաքացիներու կեանքը, ինչքը եւ պատիւը յարաբերական եւ փոփոխական գաղափարի մը կ'ստորակարգէ, որով ամենէն պժգալի գործերը կրնայ արդարացնել:

7. — Դաշնադրութեան դրութիւն (*Système de la convention*). — Աս դրութիւնը կ'ենթադրէ նախնական գաշնադրութիւն մը, որ մարդիկը ընկերութեամբ միացուցած է, ամէն անհատ ուղղակի անձնապաշտպանութեան իրաւունքը մարդկային ընկերութեան յանձնած ըլլալով իր ազատակամութեան մէկ մասը զոհած է մնացեալը խաղաղութեամբ վայելելու համար:

Մարդկային ցեղին մէջ ընկերական դաշնադրութեան մը վարկածը ցնորք մ'է. մարդիկ ատանկ դաշնադրութեան մը համեմատ չէ որ կ'ապրին, ինչպէս նոյնօրինակ պայմաններու տակ չէ որ կ'ուտեն, կը խմեն, կը սիրեն: Մարդկային ընկերութիւնը բնական եւ հարկաւոր, այսինքն բնախօսական եւ հոգեբանական վիճակ մ'է: Ասկէ զատ պատժելու իրաւունքը՝ պաշտպանութեան իրաւունքին հետ պէտք չէ խառնել, որովհետեւ պաշտպանութեան իրաւունքը յարձակումին հետ մէկտեղ կը դադրի, մինչդեռ պատժելու իրաւունքը յարձակումէն վերջը կ'սկսի:

Յիշեալ դրութիւններէ զատ կան նաեւ ընդունելութեան, այսինքն հաճութեան եւ հաւանութեան, յոելեայն դաշնադրութեան, իրաւունքի պաշտպանութեան, ընկերական կարգ ու սարքի պահպանութեան եւ ի վրայ հիմնուած եւ շատ անգամ ընտրական եղանակով մը յօրինուած դրութիւններ, որոնք վեր վար կը յանդին վերօգրեալ դրութիւններէ մէկուն կամ մէկ քանիին:

Կան նաեւ պնդողներ թէ ոճրագործը միայն սպէտ մ'է, որուն հարկ է սորվեցնել, կամ միայն հիւանդ մ'է, զոր պէտք է բուժել. Ասոնք կրնան ինչ ինչ պարագաներու մէջ օգտակար տեսութիւններ համարուիլ, բայց շատ պարագաներու մէջ անոնք դահացուցիչ արդիւնք մը չեն կրնար ունենալ, որովհետեւ ան դատաւորը որ միշտ ատանկ զգացումներով մարդկային տկարութեան վրայ չափէն աւելի կը խղճայ, միջոց չպիտի ունենայ արդարութեան կանոնները յարգել տալու, եւ աս կերպով իրաւունք եւ պարտականութիւնն ալ անիմաստ բաներ միայն պիտի ըլլան:

Ուստի վերջի ժամանակներու մէջ ձեռնհաս օրէնսդրանքներու կողմէ տարածուած եւ գրեթէ ընդհանրացած գաղափարներու հետեւելով յարմարագոյն կերեւի պատժական կանոններուն իրրեւ հիմ կամ սկզբունք ընդունիլ անհատական եւ ընկերական իրաւունք եւ օգուաններու պահպանութեան համար բացարձակ արդարութեան արամագրութիւններուն կամ հարկ եղած լարոյական օրէնքներուն կիրառումը:

Արդէն պատժական կանոններու եւ բաւոյական օրէնքի մէջ գտնուած մտանաւորի եւ ընդհանուրի բացարձակ առնչութիւնը անուրանալի է, այսինքն ինչ որ պատժական օրէնքը կ'արգիլէ, նոյնը կրնէ նաեւ բարոյական օրէնքը միայն թի՛ տա վերջինին կողմէ եղած ամեն արդիւնքներու՝ չի կրնար միջամտել պատժական օրէնքը կամ ինչպէս ուրիշ տեղ մը բացուած է «Պատժական օրէնքը փոքր չըջանակ մ'է, բարոյական օրէնքի աւելի մեծ չըջանակին մէջ»:

Աս նկատումով օրինադանցութիւններու դատաւորութիւնն ու զանոնք հիմնապէս բմբունելու եղանակներն ալ կը դերանան:

Փսմանեան պատժական օրէնքը ֆրանսականին հետեւողու

Թեամբ երեք կարգի բաժնած է օրինազանցութիւնները (*infraction, ճիւրվ*) Ա.— Ոճիր (*crime, ճիւրայէթ*), Բ. Յանցանք (*délit, ճիւնհա*), Գ. Կանոնազանցութիւն (*contravention, գապահաք*):

Աս բաժանումը պատիժներու տեսակին համեմատ կատարուած ըլլալով, դատաւարութեան մէջ պաշտօնական գործողութիւնները դիւրացնելու մասին թէեւ շատ օգուտներ կ'ընծայէ, բայց ոչ—մասնազէտի մը համար դժուար է աս բաժանումէն յիշեալ օրէնքի հոգին տեսականապէս ըմբռնել եւ անոր տրամադրութիւններէն պորձնականապէս օգտուիլ:

Ասկէ վատ թէ հինիւր եւ թէ նորերը տարբեր տեսակէտներով ընդունած են բազմաթիւ դասաւորութիւններ, որոնց բացառութիւնները յօդուածի մը մէջ ամփոփել անկարելի ըլլալով հոս կը բաւէ նորերու դասաւորումներէն յիշել գործութեան (*d'action*) եւ անգործութեան կամ զանցառութեան (*d'inaction*) բաժանումը, կամ ուրիշ բառերով, պատժական օրէնքին հրամայական (*impératif*) եւ արգելիչ (*prohibitif*) տրամադրութիւնները միայն աչքէ անցնել:

Պատժական օրէնքի տրամադրութիւնները առաջին ակնարկով եւ մեծ մասով թէեւ արգելիչ հանգամանք մը ցոյց կուտան, եւ սակաւթիւ են ան յօդուածները, որոնց մէջ պարտականութեան զանցառութիւնները կամ պարտաւորիչ ծառայութեան մէջ տեղի ունեցած զլացումները (Օ. Պ. Յ. 255—260), բայց ինչպէս կըսէ Հանրի Մարիոն «դատողութեան մէջ ստորաստութիւնը (*affirmation*) միշտ գոյութիւն ունի, որովհետեւ բացասութիւնն (*negation*) անգամ ստորաստութեան մը կը յանգի»:

Աս կանոնին հետեւելով կրնայ ըսուիլ թէ օրինական արգելիչ տրամադրութիւններն ալ կրնան հրամայական եղանակներու վերածուիլ, եւ պէտք է որ վերածուին, որովհետեւ փորձառութիւնները միշտ կ'ապացուցանեն թէ՛ նորավարժի մը առջեւ արգիլեալ գործերը չարել կամ թուելը փափաքուածին համեմատ արգիւնաւոր կամ օգտակար վախճան մը ունենալէ շատ անգամ հեռու մնացած է:

Ուստի երբ նկատողութեան առնուի որ օրինազանցութիւնները կամ պատժական օրէնքով հրամայուած ու արգիլուած գործերը ամբողջովին ընկերական բարոյագիտութեան կարեւոր մէկ մասը կը կազմեն, կարելի է բարոյական օրէնքէ վամ պարտաւորութիւններէ տասը կամ տասներկու եւ ի հարկին աւելի կանոններ պատրաստելով պատժական օրէնքի ամբողջ տրամադրութիւնները անոնց մէջ խտացնել:

Աս կերպով մէկ կողմէ յայտնի պիտի ըլլայ որ պատժական օրէնքը իր ամբողջ ոյժը բարոյականէ կ'ստանայ, եւ միւս կողմէ ատ օրէնքը դիւրմբռնելի համոռոտութեան մը մէջ կատարելապէս ամփոփուած պիտի ըլլայ:

Օրինակի համար, հետեւեալը կրնայ ընդունուիլ իբրեւ առաջին

պատուէր:

«Յարգէ, կամ պարտաւոր ես յարգելու ուրիշներու առջն ու կեանքը թէ խօսքով եւ թէ գործով»:

Հոս նկատելով որ մարդկային անձն ու կեանքը սաղմնային վիճակէն սկսեալ մինչեւ գերեզման, այսինքն թաղեալ կացութեան մէջ իր գոյութիւնը պահելու իրաւունքն ունի, ո՛վ որ վերոյիշեալ բարոյական պատուէրը կը յարգէ, ինքնին կը խորշի ո եւ է մէկու մը անձին կամ կեանքին դէմ խօսքով կամ զրով ըստ պառնալէ (Օ. Պ. Յ. 191), ուրիշին հարուածներ տալէ, կամ ուրիշը վիրաւորելէ (Օ. Պ. Յ. 178, 179, 180), ո եւ է կերպով մարդկային անհատ մը սպաննելէ, կամ սպաննողին օգնելէ եւ կամ սպանեալ մարմինը Արդարութեան պաշտօնեաներէ զաղտնի պահելէ (Օ. Պ. Յ. 1-8 177), վիժումներու տեղի տալէ (Օ. Պ. Յ. 192), սաղմնասպանութեան մինչեւ անգամ ընկերակցելէ (Օ. Պ. Յ. 193), նենգեալ եւ ապականեալ ըմպելիներ եւ թունաւոր նիւթեր պատրաստելէ, կամ վերջինները առանց ապահովութեան ծախելէ (Օ. Պ. Յ. 194, 195, 196), գերեզմաններ կրկնելէ (Օ. Պ. Յ. 133) եւ եւ:

Ուստի, ո՛վ որ վերոյիշեալ բարոյական պատուէրին համեմատ կը վարուի, անոր նկատմամբ պատժական օրէնքին քառուռէ աւելի յօդուածները, ինչպէս նաեւ ան անձին համար որ բարոյական կանոններու կտտարելապէս կը համակերպի, նոյն օրէնքի բոլոր տրամադրութիւնները կը մնան իբրեւ անգործադրելի կարգադրութիւններ: Աս խորհրդածութիւնը կրօնա-բարոյական տեսակէտով ալ կը հաստատուի նոր կտակարանի ան խօսքով թէ «Արդարներուն համար չէ օրէնքը» (Ա. Տրմ. Ա. Ծ). Առաքինի անձերու մասին, իմաստասէր բարոյագէտներու յայտնած գաղափարներն ալ վերջին ասութեան համաձայն են:

Արդ կրնանք վստահ ըլլալ թէ՛ հրը պատժական օրէնքը զիտական յարմարագոյն եղանակով մը յիշեալ հիմնակէտի վրայ զըրուելով պարզուի, առ տեսակ ամփոփում մը պիտի ծառայէ նաեւ բարոյական սկզբունքները միտքերու մէջ լաւ տպաւորելու, եւ միեւնոյն ժամանակ ապացուցանելու թէ՛ մեր մէջ բարոյականի ոգին է որ կը պակսի, որով եկեղեցական եւ աշխարհական դասէն շատեր պատժական օրէնքի ինչ ինչ տրամադրութիւններու մասին զարմանք կը յայտնեն եւ ի գործ կը դնեն անօգուտ բայց ընդդիմակ ջանքեր, զորս մատնանշելու ցաւալի հարկին տակ գրած է աս տողերը

ՆԱԶԱՐԵԹ Լ. ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ

Զ Ե ՊՈՒ ԱՆՄԱՆ ԵՍ . . .

Ռ. Յ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆԻ Յիշատակին

Եթէ մահուան անգուժ հրեշտակ,
Մըռայ ժպտովն իջաւ քու դէմ,
Եւ ցոյց տալով դէմքն իր դժխեմ,
Խորտակեց կեանքդ յոգնալատակ.
— Սակայն հոգւոյդ սուրբ հուրն անշէջ,
Ուրկէ Սիրոյդ երկնապարգեւ
Ծաւալեցաւ բոցն յարատեւ,
Պիտի վառի մեր քով, մեր մէջ,
Պիտի ապրի միշտ, յաւիտեան.
Զի դու անմահ ես, Պէրպէրեան.

Եթէ դժնէ մահն անհամբոյր,
Մաւեց աչացդ շողքն անըսպառ,
Եւ շրթներուդ քաղցրաբարձաւ
Լըռեցուց ձերքն Աստուածատուր.
— Սակայն մտքիդ պերճ ջահն անշէջ,
Ուրկէ բանիդ մշտապատրաստ
Բղխեցաւ գետն յար վեհիմաստ,
Պիտի շողայ մեր քով մեր մէջ,
Պիտի ապրի միշտ, յաւիտեան
Զի դու անմահ ես, Պէրպէրեան.

Եթէ մահուան ձեռքն անողոր,
Կեանքի գրքէն ջնջեց անունդ,
Եւ ցոյց տալով քեզ մի անդունդ.
Թաղեց յոյսերդ, անուրջդ, ու խոկ . . .
— Այլ գործդ՝ անուանդ անմեռ հրիտակ,
Պերճ յուշարձան իմաստունեանդ,
Պիտի ապրի յաւերժաւանդ,
Ինչպէս անունդ՝ ոսկեքանդակ,
Մեր սրտերուն մէջ յաւիտեան.
Զի դու անմահ ես, Պէրպէրեան.

ՌԵԹԵՈՍ ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ

Les morts, les pauvres morts,
ont de grandes douleurs. C. B.

Յաւազին տողերու մէջ յամենալ հաճելի չպիտի ըլլար անոր ուրուն անունը վերնագիրն է յօդուածիս: Որչափ ալ օժտուած զգալունուրը ու խորունկ կարողութիւններով, չպիտի ուզէր անիկա որ 1893ի իր մէկ շրջանաւարտ սանը այսօր իր մահուան առջեւ, հեռաւոր ցաւի մը ամուլ արտասուքը միայն զրկէր իր գոցուած զերեզմանին: — Իր նուիրական յիշատակը կը թելադրէ ինծի տարբեր մտածումներ զորս զրի կ'առնեմ Մանուկին համար: ու ընթերցողը պիտի ներէ զիս եթէ տեղ տեղ անձնական նոթ մը, անխուսափելի կը խառնուի ամբողջին: Սրտին պէտք է իր աւար:

1889ի վերջերը կը սկսէի ուսանողութիւնս Պէրպէրեան վարժարանի մէջ, Մինչեւ այն ատեն յաճախած էի Իզմիրի Մեսրոպեան վարժարանը երբ Մամուրեան կը փառազարդէր զայն իր տեսչութեամբը կեանքիս ամենէ երանաւէտ տարիները հոն անցուցած եմ, երբ, մանուկ ու դեռահաս պատանի, դեռ ուղեղը չէր զգացած խռովքները գոյութեան մեծ հարցերուն: Իմ դժբախտութիւնս էր անշուշտ որ այդ տարիները Իզմիրի ազգային կեանքը վրդովուած էր կուսակցական անարգ, ճղճիմ ու եսական պառակտումներով: Քանի մը ունեւորներ, մէկ երկու ճղակտոր լրագիր մրտադրներ վարձած՝ կաշխատէին հեռացնել Իզմիրի հայ կեանքէն երկու գէմքեր: Երոնք նշանակութիւն մը կուտային այդ կեանքին: — Մեկքսեղիկ Սրաւզան, ու Մամուրեան էին այդ մեծ հողիները, որոնց գէմ կը շէնէին խելայել ու յամառ հեռապնդումով մը բոլոր անկարող: ու քրնախնդիր հողին փառած սողունները: Ու յաջողեցան «վեղարաւոր իմաստասէրը» լսիկ հեռացաւ: Ու Մամուրեան խորխտ ու աղնուական հողի՝ հրաժարեցաւ տեսչութենէ մը որ անհանդուրժելիօրէն ծիծաղելի ըլլալ կ'սպառնար մտազուրկ Ուսումն. Խորհուրդի մը անարդարանալի ու անճոռնի յաւակնութիւններով: Ու հոյակապ ու անզուգական վարպետին տեղ՝ սիրուն աղայ մը բերած էին համալսարանական անշուշտ — ուսումնայ — մանկավարժութիւնը ըլլալով տարաշխարհիկ բոյս մը որ մասնաւորապէս կը ծաղկի կովկասի հողին վրայ: Միրաքեան սակայն, հակառակ իր սլացիկ ու շնորհալի հասակին, որ կրնայ իր հմայքը ունեցած ըլլալ գետին կողմի դպրոցին մէջ, չէր կրնար անշուշտ միութարեւ մեզ, բարձրագոյն դասերու ուսանողներու մօքի հսկելն որ կորսնցող զոյճ էինք Մամուրեանի հեռացումով: Օր մը՝ կռիւ է մը ետքը որ սնորէն ու աշակերտ հաւասարապէս ջղապրգոտուած էին, զիրքերս առի, ու հեռացայ Մեսրոպեանէն մէջ մըն ալ չվերադառնալու պայմանով:

Այդ տարին Պէրպլերեան վարժարան կը մտնէի: Արդէն կը ճանչնայի մարդը իր «Թշուառութիւն» եւ «Գութ» հատուածներէն, որոնց շատ ծանրաբեռն ու շատ հնչական ոճը իմ դիւրահաճ միտքս հիացումով լեցուցած էր: Ձեւի զգացումը, բոլոր ձեւերուն, ըլլայ կեանքի մէջ, ըլլայ գեղարուեստներուն, իր հզօր գիւթութիւնը բոլոր անոնց համար որ ատոր ընազդովը ծնած են: Խորունկ յուզումով մըն էր որ Իւսկիւտարի զատիվներէն ելլալով ռաբ կը դնէի Պէրպլերեանի յարկէն ներս: Ամառուան արձակուրդի ամիսն էր, ու տղաքը մեկնած: Միայն քանի մը աշակերտներ, գաւառի ներսերէն, մնացեր էին հոն, չունենալով բարեկամ տուն մը Պօլսի մէջ կամ չըջակայքը որ զիրենք հիւրասիրէր: Այդ տարիքէն իսկ կեանքը, դժման դաստիարակ, կը սորվեցնէր անոնց տրտում ցաւը ժառանգազոր լինելու, ու անհասարութիւններու անմեկնելի օրէնքին: Ինծի անանկ կուգար որ զրականութեան տաճարն էր որ կը մտնէի ու յաիշտակութեան արդշիւ վիճակիս մէջ այդ միջոցին առիթ չունէի անդրադառնալու այս գաղափարներուն վրայ: Գիրքի, քերթութեան, յանգի ու երգող վանկերու բուրում մը կուգար ինծի դպրոցին միջոցաւ իսկ, անբացատրելի, անորոշ, զգլխիչ ու պերճ ու ծիրանի ֆռազներ, կը թաւալէին ուղեղիս մէջ, հաւաքածոներէն տարփանքով գոց սորվուած: Վեր ելանք, հապճեպ քննութիւն մը որոշեց դասարանը ուր պիտի մտնէի: Ամիս մը պանդուխտ աղոց հետ էի, ինքս ալ պանդուխտ: Անոնց հետ խօսեցայ, չըջակեցայ, խաղացի, սպասելով անհամբեր վերադարձի օրուան:

Տիրական տպաւորութիւնը որ կրեցի ամէն բանէ առաջ, յարգանքի այն խորունկ զգացումն էր որով բոլոր սաները մեծ ու պղտիկ համակուած էին հանդէպ Պէրպլերեանի: Մուլութեան ու յանցանքի չհանդուրժող դժման այդ մարդը՝ գուրգուրացող ու պաշտելի խանդաղատանքներ ունէր արժանիքի, հզօր ճիղի, փթիռող ու խոստացող տաղանդի մը առջեւ, ու մասնաւոր տկարութիւն մը՝ այնչափ միամիտ որ գրեթէ կամոհնար անկէ՝ այն ուսանողներուն համար որոնք գրական ճիւղերու մէջ բացառիկ ընդունակութիւններ ցոյց կուտային: Իր դասաւանդութիւնը պարզապէս սքանչելի էր, հոգեկան ջերմ հաղորդակցութեան մը վրայ հիմնուած ուսուցչին եւ ուսանողին միջեւ, մագնիսական հոսանք մը բոցավառ, գրեթէ գինովցնող, որուն աստուածային հուրին մէջ ուղեղները կրնային ստանալ բաղձացուած դրոշմը: Մարդը տարփանքն ունէր իր գործին, ու իր տարփանքը խանդավառութեան կը հասնէր: Կեանքիս մէջ հոգեկան հեշտանքի անմոռանալի ժամեր եղած են անոնք, այդ դաւընթացքները ֆրանսական զրականութեան, իմաստասիրութեան պատմութեան, հոգեբանական ու ընկերական ուսումներու, որոնց համար վարպետը անխոնջ ու անվերջ պատրաստութեանց կուտար ինքզինքը, ինքնահալած խղճատութեամբ մը, հին ու նոր

հակընդդէմ հեղինակներ ու վարդապետութիւններ, կը թղթատէր, ու կուսումնասիրէր, ու անոնց համադրական վերլուծումն ու եզրակացութիւնը կրնէր, բնականաբար ծանրանալով՝ անոնց տեսլապաշտ, յուսադրող ու զրական գիծերուն վրայ՝ կարող մը մխտումնեքու թունաւոր ու նորր հրապոյրը բնաւ չճանչցաւ կամ չուզեց ճանչնալ։ Ամենէ հեղինակաւոր դործերէն ընդարձակ հատուածներ կը կարգար, թերեւս ունկնդիր ուսանողութեան անհատական մտածումին սփռելու համար, ու կը մտածեմ որ քիչ մըն ալ բացատրողի խղճահարութիւնով մը, որ ճշմարտութիւնը Պղատոնէն աւելի կը սիրէ։

Անձնապէս անյայտ ու խիզախ կարգացող մը, հիմա ոչ այնչափ կեանքի զերքը բլլալուն աւելի խորունկ, աւելի արդաւանդ ու արամերթօքէն հարկադրիչ, ուսանողութեան վերջին տարին՝ լուսընդլուծմ մը զգացած էր վարպետիս զօր կը պաշտէի միշտ վարդապետութեան քիչ մը շատ երջանիկ ու կամապաշտ հաստատումներուն դէմ։ Բայց անկեղծ մըն էր ատմարդը ամէն բանէ առաջ, անկեղծ նոյն իսկ իր ծայրայեղ ու հերարձակ վիպականութեանը (romantique) մէջ որ բնորոշեց, ու եղծեց ալ քիչ մը իր այլապէս ճշմարիտ գրադէտի խառնուածքը։ Մինչեւ վերջը, մինչեւ իր հոգիին խորը ստանդիկ մը մնաց, իր հոգին շատ խորունկ ստացած էր ծալքը, որ մնաց։

Հիմա սակայն, տարիներ ետքը երբ ապրելու պէտքը այնչափ բան կը սորվեցնէ ու կ'անսորվեցնէ, վարպետին կեանքը աչքիս առջեւ կը ըստա՛յ համոզումի ու ճիգերու զմայլելի ներդաշնակութիւն մը, ու մարդը՝ տիրական կամքի, պողպատէ կոորովով զիս ըսքանչացումով կը համակէ։ Քուրջէ կամքերով էականի ու բազմութեան մէջ որ կը վխտան շուրջերնիս տա հպարտ, առ աղւոր ամբարտաւանութեամբ մարդը կը յիշեցնէ ինձի Ռուքինի մտապատկերներէն, մենաւոր ու մեծ հոգիները, մենակ իրենց մեծութեանը մէջ, որոնք իրենց կորովի եօին կռթնած կը քալեն դժուրակ ճամբան բլրէն վեր, ինքնամիտի ու լուռ, առանց աջ ու ձախ նայելու, իրենց հոգին ողորդած կատարներուն յանկուցիչ լոյսովը, ու ականջնին մատուցելին եցած՝ չլսելու համար ջլզիկ պոռչտութիւնը ամբոխին որ կը մնայ, պիտի մնայ միշտ վարը, լերան ստորոտը, ու հայհոյէ պիտի միշտ բարձունքներուն դէմ։

Կորովի այս հոյակապ դասը զօր Պէրպէրեանի կեանքը կը թելադրէ կը բաւէ ինքնին լուսաւ որելու անոր յիշատակը իր նկարագրին այդ փառաւոր զօրն վրայ կը ծանրանամ գործովային հաճոյքով մը, ատիկա պէտք է որ չեչտուի, պէտք է որ չմոռցուի, պէտք է որ աւանդուի իրր արդաւանդ դոս մը բարոյական գիտութեան Գրադէտ, դաստիարակ, ուսուցչապետ, այո՛, բայց այս ամենէն աւելի, այս ամենէն բարձր, այս ամենէն աւելի թանկագին բան մըն էր ա-

նիկա, — ՄԱՐԴ մը որչափ կուզէք խոշոր տառերով, որուն առջեւ պէտք է խոնարհինք երկիւղածօրէն, խանդաղատանքով: Յուր Էն կսկծալին եկաւ զարկաւ իր դրան, ու մպխտով ընդունեց զայն, թէեւ իր կուրծքին մէջ սիրտը կը խորտակուէր: մինչեւ վերջը ան-
ընկճելի մնաց բարոյագէտ, իր Պարտքին մէջ՝ որպէս յոյսի տիրական սիւնի մը մէջ՝ պայծառօրէն անդրեացած . . .

* * *

Պէրպէրեանի տուած դաստիարակութեան մէջ քննադատելի կէ-
տեր կրնան գտնուիլ: Արդիւնքն էր ասիկա Ուսուցչապետին խառ-
նուածքին, նախասիրութիւններուն, մտաւոր հակումներուն: Իր
թերութիւնները աւելի սաացական էին քան բնածին, ու աւելի հին
միջավայրի մը արդասիբը: Շահնադարեան վարժարանը իր բարիքը
ուսնեցաւ բայց արտադրեց նաեւ կարգ մը ճոռոժ ոսմանդիկներ,
Ֆռաղի տարփաւորներ, որոնք Վ. Հիւկօէն ու Միւսէէն ու Լամար-
թինէն անդին բան մը չուղեցին, բան մը չկրցան տեսնալ: ու չկայ
բան մը մտածումի աշխարհին մէջ այնչափ սխալ, այնչափ անտա-
նելի ու այնչափ ապուշ որչափ վստահամոլութիւնը, (cocksureness):
Ասոնց մէջէն անոնք որ գրականութեան տուին ինքզինքնին, մէկ
երկու բացառութիւնով, չըլլալիք իմաստակներ հանդիւսացան, ու
բառի օգային կուտակումներ գրականութիւն կարծեցին: Խորապէս
սխալ ու միակողմանի դաստիարակութիւն մըն էր ան, անուշիօրէն
զրքունակ: Պէրպէրեան իր զործունէութեան մէջ չուտով թօթուեց
իր մաքէն այդ թունաւոր ժառանգութիւնը, բայց բոլորովին չկրցաւ
ազատիլ անկէ իր գրական աշխատութեանցը մէջ, ու ատով իր գոր-
ծը տուժեց անհունօրէն: Տարբեր չըջանի տարբեր մտաւոր միջո-
ւորաի մը մէջ՝ շատ աւելի հարուստ երկ մը պիտի թողուր ան մե-
զի: Բանդի բաւական թուով աղւոր էջեր կը մնան իրմէ անկեղծու-
թեան ու համոզումի, — էջեր, զորս չպիտի ուզէի փոխել բոլոր եր-
բեմնի Ծանթագիծներու սերունդին բովանդակ արտադրութեանցը
հետ: Կակնարկեմ այն ոտմիկ յարձակումին որ չուրջ 15 տարիներ
առաջ մղուեցաւ Պէրպէրեանի գէմ, չփացած աղու մը կողմանէ որ
կը փորձէր ժխտել վարպետին անուրանալի արժանիքը: Ու հեղի-
նակը այդ յարձակումին զոր Պօլսի լրագրութիւնը կը փափայէր
իւր եզակի տաղանդ մը, մինչեւ այսօր, հակառակ իր քրտնաջան-
օրէն կուտակած ահագին արտադրութեանցը, չէ ստորագրած դեռ
էջ մը ուր մէկ հասիկ, անհատական, ինքնաբերական, ապրուած,
կեանքէն բերուած նոթ մը գտնուի: Վերբնծիւղումն էր ատիկա
սուտ ու կեղծ յուզումին, սուտ գրականութեան, չպարուածին,
կապկուածին, որուն գարշելի ազդեցութիւնը դեռ կը զգացուի
մինչեւ այսօր կարգ մը բառամոլ ու անջիղ գրողներու ունայն ու
սխալ ճիգին մէջ:

Մանգստր

Ա. ՇԱՔԼԵԱՆ

ՄԱԼԱԹԻՈՅ ՎԱՆՔԵՐԸ

Գեր. Տ. ՏՐԴԱՏ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՊԱԼԵԱՆԻ

Բիւզանդիոնի թիւ 2975 ին մէջ կանուխն եւ հետաքրքրութիւնով կարգացինք Մալաթիաի վանօրէից վրայ գրուած համառօտ ծանօթագրութիւն մը շարք մը որ արդէն շարունակութիւնն է Գեր. Սրբազանին ընտրած մի կարեւոր ճիւղին խոստովանինք թէ քիչերն են որ կը հետաքրքրուին այս ճիւղին եւ հոն կը գտնան իրենց ճաշակի եւ փափաքին յագեցումը, երբ ընտրած են եւ այնչափ սրտովին փարած են շատեր կարգ մը վիպային գրութիւններու եւ թարգմանութիւններու, եւ սիրահար են արեւին ու լուսինին ու տերեւաթափերուն, հետի տոհմայինկ զգացումներէ ու նպատակներէ եւ շատ անգամ բարոյականի բարձր ներշնչումներէ ու ազդեցութիւններէ, լոկ ուրիշներու ու նեցածովը փայլելու եւ հրապարակի վրայ տեղ մը գրուելու փառատենչիկ դադափարներով տոգորուն։ Կը փափաքինք որ գէթ այժմուս գրիչներ փորձեն, հետապնդեն ազգագրական, բանասիրական ու տեղեկագրական ուսումնասիրութիւններու խորհրդ մանելու հոնկէց դուրս արտադրելու այն ամենը որ համայնքի մը գաղափարականը, մտաւորականը ու հոգեկանը եւ ամբողջ ամբողջութեան մը պատկերները զմոռ ու նկարած կան միշտ թաղուած ու անդեգրուած։ Սրբազանը մին է անոնցմէ որոնք անընդհատ հետամտուներ են նախնեաց գործերուն, մտածումին, վարելակերպին այն հայեացքներուն որոնք արտադրոյթքը Զանազիր ու տընաջան աշխատութիւններ եւ պտուղները՝ այնչափ պատկանելի ու հոյակապ նիւթական եւ բարոյական մեծ շէնքեր, մտքեր ու ատենց առջեւ մեղի մը մնայ միայն խոր եւ գիտակցական զգացումով փարիլ ու խոնարհիլ։ Հետեւող մը եւ ընթերցող մը եղած եմ այդ գրուածներուն ու միշտ երախտագիտութեան բաժին մը հանած եմ այնպիսեաց որոնք անձանձիր եւ երկարովի ու շուրջ մը ի գրի առած եւ ի թղթի արձանագրած են թող թէ երբեմն ալ վրիպակներ ու սխալներ սպրդին չփոթ տեղեկատուութեանց երեսէն։ Մալաթիան ունի երեք նշանաւոր վանքեր, մին Ս. Փրկչի — Օրատչիի վանքը որուն թուականը ըստ աւանդութեան Փրկչի առաջին դարուն կը հասնի, ընդարձակ շէնքերու բեկորք հաստատ աղացոյցներ են երբեմնի ճոխութեան ու փայլին, այժմ եւս չէն երկրորդը Ս. Լուս վանքը, վարաւոր ու հնաւոր մենաստան մը մինչեւ Ս. Լուս թուականին, կանխաւ չէն ու շուրջ վիճակաւ այժմուս աւելի չէն երրորդը Անարծաթ բժշկի Կողմօսի եւ Տամիտնոսի վանքը որ մինչեւ 1850 թուականը չէն եւ կը մատուցուի եղէր Ս. Պատարագ, այժմ շաքաթացեալ։ Մալաթիայէն 8 ժամ հեռի Ս. Անարոնի վանքը

այնչափ չէն վիճակով եւ հմայող դերքով որ ապշուժիւն կը պատ-
ճառէ եղէր շատերին, այժմ կիսաւեր: Մալաթիայէն 8 ժամ հեռի,
Աւսուրի — Իպօճզ ի մէջ Ս. Կոնստան վանքը այժմ շարաթացեալ:
Իմանապէս 12 ժամ հեռի Մուշովիպի մէջ 1. Ս. Սէրգիս, 2. Ս. Գէ-
որգ, 3. Ս. Թարսի, 4. Ս. Մարտիրոս, ասոնց ամենն ալ կիսակա-
նուցուց շարաթացեալ: Իսկ 1. Խաչավանք, 2. Մամասի վանք, 3. վանք
գիւղի մէջ վանք, Մալաթիոյ մէջ այս տեսակ անուանով վանքեր
չըկան, հակառակ մեր հետաքրքիր պրպտութիւններուն ու հարցութե-
րուն եւ ի ձեռին ունեցած Սուրբ ձեռագիր յայտնաւորքին որ
ունի 500-550 տարուան հետեւին մը չունի իր մէջը տեղեկու-
թիւն մը այս նշանակուած վանքերուն եւ ոչ ալ վերջերս գտնուած
գրչագիր Աւետարանին յիշատակողները չեն պարունակեր ասոնց
նկատմամբ գրութիւն մը: Սրբազանը կերելի թէ չփոթած է անուն-
ները մէկգլխով: Նախ Մալաթեան Շփիկ, Աղնի եւ Վանք անուանով
գիւղեր չունի, այս գիւղերը Ակնի գիւղեր են եւ որոնք շատ ան-
գամ Արաբկիրի ալ կը կոչուին, վերջի երկուքը բուն Ակնի գիւղեր
են հետեւաբար այդ վանքերն ալ պէտք է Ակնայ վանքերուն կցել
ոչ թէ Մալաթիոյ, Ակնայ Առաջնորդական տեղապահութեան քա-
ղած եմ ասոնց վրայ տեղեկութիւններ Յիշում է նաեւ Մալաթիոյ
վանքերուն ի շարս Կարմիր վանք մը եւս, իրաւ է թէ հոս Ս. Կա-
րապետի անուամբ ուխտատեղի մը կայ եւ քովերն ու հետուններն
ալ կարմրագոյն հողով արտեր, սակայն վանք բոկու ու կոչուելու
արժանի մի չէնք, բեկոր, անհրաժեշտ, ուխտագնացութիւն,
պատմութիւն չեն հաստատեր Կարմիր անունով վանքի մը գոյու-
թիւնը, հոս եւս մի չփոթութիւն մուտ է գտեր Զմեկածակի Կարմիր
վանքէն առնելով: ձեռագիրներու մէջ այս մասին եւս մի գրութիւն
չգտանք, շատ գոհ եւ չնորոգեալ պիտի մնանք եթէ Գեր Սրբա-
զանը որ աւելի հմտութիւն ունի որոշ տեղեկութիւններ պար-
զէ ասոնց մասին:

×

Շատ շատ անդամներ կրկնուած է որպէսզի իւրաքանչիւր քա-
ղաք եւ գիւղ ճանչնայ եւ յարգը գիտնայ իր ունեցած հին ձեռա-
գիրներու ն, եւ կարեւորութեան տեսակէտէն պահպանէ զանոնք
մարդարիտէն ու թաւիչէն շատ աւելի: Եւ սակայն ցաւալի է որ
տակաւին տեղեր ու անձեր ունինք որոնք անգիտակ ու անտեղեկ
հազարաւոր արժէքաւոր հետեւիներն ի զուր կը փճացնեն, դեռ
ունինք նաեւ անհոգ պաշտօնեաներ եւս որոնք աւելորդ յոգնու-
թիւն կը սեպեն այդ հինգած բոլորոտած թղթերն թղթատելէ,
կոկելէ ու պահարանի գնելէ: Մալաթիան ունի միակ սակայն յոյժ
արժէքաւոր մաքաղաթէ Աւետարան մը որուն կրկին տիրադա-
վերջերս որովհետեւ դեռ մեր քով չը գտնուէր, չը պիտի կրնամ հե-

տաքըքը ողնեքուն փափաքը լրացնել: Մուշոփոյ գիւղին մէջ կայ թղթէ ձեռագիր եւ նորէն արժէքաւոր Յայսմաուուք մը ձոխ. Հիւանիմանսուր եւ Պենեանի 10էն աւելի ձեռագիրներ ունին որոնք մեզմով ազատուեցան մշտնջենի փոշիէն ու խոնաւ տեղերէն. աւսոնց վրայ յաջորդիւ պիտի գրեմ. նոր դտնուած Աւետարանին վրայ այժմ պիտի խօսիմ. այս Աւետարանին հետ որչափ գրքեր ալ կորսուած են որոնց փճացած թղթերը ու թերթերն մեր ձեռքով քարի մը խոռոչէն դուրս առինք անընթեռնլի ու անճանաչ: Աւետարանը թղթէ եւ ձեռագիր է, մէկ կողքը կորսուած եւ մինչեւ Մատթէի Աւետարանին Ը. Գլխի 4 համարը չըկայ. նաեւ Մարկոսի Աւետարանի մէջէն քանի մը թերթեր. 242 թուղթ, 484 երեսէ: Մաւալն է 28 սանդիւմ երկար. 19 լայնք եւ թանձրութիւն 10. կազմը կաշի է ընդէ. եւ փայտի վրայ փակցուած. գիրը երկաթագիր է եւ ոչ այնչափ գեղեցիկ. տուն գլուխներու գլխագիրները ամբողջ կարմիրով եւ ամբողջ գլխի սկզբնաւորութիւնը թռչնակերպ եւ այլ կենդանակերպ գրերով կակսի եւ դիմացի կողմն ալ միեւնոյն պատկերէն պատկեր մը գունազեղ իւրաքանչիւր երես երկու սիւնակէ է: Մարկոսի Աւետարանին սկիզբը ³ լք պատկեր գծուած է քառակուսի, ու քառակուսիին մէջ գունազեղ ծաղկանց թերթ ու տեսք մանաւանդ գոյնեքու փառ ու բոց գոյնը այնչափ կը զարմացնէ մարդ, չըջանակի վրայի կողմը երկու կատաղի կենդանիներ ծաղկի մը հպած են, եւ տակի մասին երկու զեղադէմ գլուխներ թռչունի իրանի վրայ աշտանակած, եւ Աւետարանի սկզբի գրերն ալ վերի կենդանիներու ու մարդկանց դէմքերով գծուած ու պատկերացուած, իսկ մէկ եղանակ եւս ամբողջ ծաղկազարդ եւ վրան խօշոր խող մը: Դուկ. Աւետարանի սկիզբը կրկին չըջանակ մը քառակուսի յախճապակիի ձեռով ու գոյնով նկարներ մէջը, աւսոնց վրայ երկու զեղաշտ պատանիներ, վրայի մասին եւս այնպէս ու սկզբի գրերն նոյն ձեւերով ու գլխի գիրն ալ եղջիրաւոր իժի պատկերով մը: Յովնանու Աւետարանին առաջին գլուխն եւս ռանի քառակուսի չըջանակ մը որուն վրայի մասը գրուած են երեք Աւետարանիչներ կլոր չըջանակի մէջ գծուն, իրենց գլխին վրայ փոքրիկ գնդակ մը եւ երկու թռչուններ երկարտան կը կրտ. ցահարեն այլ գունդը—սկզբի գրերն նոյն ձեւերով ու առաջին գիրը ին Յովնանէսի պատանի ու զեղանի զէմքն կը պարունակէ, անաւասիկ յիշատակութիւնը:

«Փառք անսկզբնականին հաւր եւ որդոյ նորա միածնին. եւ ամենասուրբ հոգին ելաւ զի. ի նորին էութենէ: Փառք անեղ արարչական աստուածութեան, նախախնամող միաբուն Տէրութեանն Հաւր եւ որդւոյ եւ հոգւոյն սրբոյ:

Յամի ու թ հարիւր: Ժ. երրորդի թովականութեան հայոց եղեւ զբաւ զըչութեան, սուրբ եւ տիեզերալոյս աւետարանիս Աւգոս-

տոս ամսոյ է աւարտեալ, ի Միլիտինէ քաղաք հայոց, ի սուրբ միտասանիս, որ կոչի լուսաւորիչ, իմայէ ընծայ եղեալ, սրն, Գրիգոր վկայ եղեալ, յիշատակ նմա եղեալ ի դրունս նորա միշտ ընթերցեալ քահանայից սարկաւ ազադ պատճառ եղեալ, որք իմայ կն աշխատեալք մեղքն նոցա սովաւ մաքրեալ արքայութեան արժանացեալ, ի Հայրապետութեան Հայոց Տն. Տէր. Կոստընդինա, որ աջն անեղին եւ բաղուէ հզարին որդին միածին, եւ ճշմարիտ սբ. հոգին, եւ սբ. խաչն Աստուածային, պահեցէ անսասանելի զաթոռ հայրապետական, զի յիշեալ զանունն նորա սասանին հալին եւ մաշին եւ ոչ եւս երեսին ամ. թշնամիք նորա ճշմարտութեան ալ եւ առաջնորդութեան սբ. ուխտի, յանաղթ փրկսոփայի, Տր. Սիմէոնի, եւ Տր. Մատթէոսի, եւ զայլ մի եղեն եղբարքս որ սատ կան հաւաքեալ ի սէր Տոն. մերոյ Յի. Քսի. անդրուելի եւ անսասանելի պահեցէ սբ. ոխտաքնակչաւք իւրովք մինչեւ ի կատարած աշխարհիս ամէն, այլ եւ աղաչեմ չլինել մեղադիր խոշորութեան եւ սխալանաց եւ անարհեստութեան սորա զի ըստ կարի մերում յոյժ աշխատեցաք իմա եւ զրեցաք իստոյզ եւ յընտիր աւրինակէ Արդ աղաչեմ զամենեւեան որք ազիք իմանէ կամ կարդայք կամ աւրինակէք կամ տեսնէք, յիշեմք առաջի դոտինն Այ. ի ժամ սբ. պատարագին ի մաքրափայլ յաղաթս Զեր. զփծուն գրիչս զհայրպտ սուտանունն արեղա. զծնողս իմ եւ զհոյրն իմ զՄատթէոս քահանայն, եւ զամ. արեան մերձաւորն իմ Այլ եւ զհոգեւոր եղբարքս իմ եւ զկարապետ կուսակրան արեղան որ զթուրթըն կոկեաց, եւ Ստեփաննոս արեղան, եւ Հազար կուսակրան եւ զՄովսէս քահանայն որ զաւրինակն շնորհեաց Յիշեցէք ի Քս. եւ Քս. զԶեզ յիշէ յիւր միւսանգամ գալուստն ամէն, եւ լսել տայ զլուրն երանաւետ Ային, բարբառովն որ ասէ եկայք անեալ էք հոր իմոյ ժառանգեցէք պատրաստեալ զարքայութիւն երկնից, թէ Ած. ողորմի ասէք նա ի մասանցն Զեզ պարգեւէ ամէն, Արդ որպէս ոք ծարաւի դոլով յաղբիւրս չուրջ եւ ոչ գտանիցէ, յորժամ պատահեցի բազում ցնծութեամբ ուրախանայ եւ զուարճանայ Այսպէս եւ ըստ այսմ աւրինակի այլ ոմն իմաստուն եւ զիտուն Ֆարաջ անուն, եւ գնեաց զԱյին, գանձարանս յիշատակ իւրն եւ ծընաւդացն հաւրն ամիր մուսին եւ մաւրն Սուլտանին, եւ եղբարն Յակոբին, եւ իւր կողակցին Բէկի Սաթուրին եւ միւս այլ եղբարն մեր Արատուն, եւ կենակցին Թութիկ խաթունին, եւ այլ ամ. արեան մերձաւորացն իմոց կենդանեացն եւ հանգուցելոյն, եւ եղաւ յիշատակ ի դունս սբ. Յակոբին—Աղաչեմ զԶեզ քնայք յորժամ ընթեանաք զսբ. աւետարանս կամ կարդալով կամ աւրինակելով ի իւրանով Ած. ողորմած ասացէք եւ Ած. Զեզ ողորմեաց ի յիւր միւսանգամ զալուստն ամէն . . . յարձեալ յիշեցէք ի Քս. զմեր արդուի ծաղկեալ զաւակն զճանաչն յիշեցէք ի Քս. եւ Ած. զԶեզ յիշէ, Աղաչեմ զԶեզ քահանայք թէ յայնստութեան թէ սւազ զաւակին հանգիպիք զյիշատակարանս կարդաց եւ Ած. ողորմի ասացէք եւ Ած. զԶեզ ողորմեացի Ամէն:

ՀԱՄԱՐ ԱԿՐ

ԺԵ

Իօաննա խնդագին հանդիսաւորութեամբ երկու երիտասարդներն իրարու ծանօթացնելէ յետոյ խօսքը նշանածին ուղղելով ըսաւ։

— Ծնորհիւ գիտութեան ներկայացուցիչներու՝ կը սիրեմ հաւատալ, պարոն Ժիւլ, որ այլեւս վտարեցիք ձեր առողջութեան մասին ունեցած կասկածները, ինչ որ ես չէի կրցած փարատել։

— Ընդհակառակը, օրիորդ, այդ տեսակ գիտուններ՝ որ կը կոչուին բժիշկ, ստէպ կ'սպաննեն իրենց զոհերը, որոնց մահացումեղքն է հիւանդ ըլլալ, կ'սպաննեն անգիտութեամբ, մերթ փորձի ենթարկելով եւ ընդհանրապէս առողջապահական գոհեթիկ, հասարակ եւ ապուշ միջոցներու մղելով զանոնք, հիւանդին ամենէ մեծ դժբաղդութիւնն այն է որ նա ստիպուած է յամբարար իր կեանքի չէնքէն մասնիկներ զոհել դեղ անուն թոյնին գործածութեամբ։

— Ուրեմն չէ՞ք հաւատար դեղերու։

— Երբէ՛ք, պարոն Համբար, քանի որ բժիշկները կը հայթայթեն զանոնք, բժիշկ ու դեղ անբաժան են իրարմէ, քանի որ բժիշկը պէտք էր գիտուն ըլլալ եւ չէ ու դեղը թոյն է. փորձեցէք եթէ կ'ուզէք, դուք որ առողջ էք, բժշկական քննութեաւ մը ենթարկեցէք ձեր անձը կեղծելով մի ո եւ է անհանգստութիւն. ու պիտի տեսնէք թէ չպիտի գտնուի սօքթօր մը որ առանց դեղագրի ձեզ արձակէ։

«Հարիւրէն աւելի դեղագիրներ ունիմ պահած, որոնցմէ ոչ մին չգործածեցի, ու երբոր զանոնք յանձնարարող բժիշկներ զիս վերստին տեսնեն եւ ըսեմ թէ առողջ եմ, անոնցմէ ոչ մին չկրնար համոզուիլ թէ ապաքինուած իր դեղերու շնորհիւ չէ՛ եղած»

«Մարդկային ընկերութեան մէջ ամենէ տարաբաղդը գիտութիւնը եղած է, թողունք իր դարաւոր հակառակորդը, Նազովիցիին հիմնած կրօնը, որու երեսէն մինչեւ այսօր չարաչար կը հալածուի, կամ եթէ այս կէտը վիրաւորիչ հանդամանք մը կրնայ ունենալ ձեր համոզումներուն հանդէպ, ըսենք, գիտութիւնը իր ահաւոր ոխերիմէն զատ որ է կզոնը՝ ունի իր մօտ եւ իր անբաժան թշնամիները, որոնք իր անուշով կը գործեն ամեն չարիք, կուռ տգէտներ՝ որ կեղծ գիտունի ղզուելի սեթեւեթներով յախուան կը քայքայեն ինչ որ ապրելու իրաւունք ունէր, կ'այլանդակեն, կը հաշմեն ինչ որ գեղեցիկ էր եւ ձկուն, այս կարգին կը վերաբերին ընդհանրապէս բժիշկները, որ կարի զժբաղգօրէն մարդկութեան համար պաշտօն ու դեր կը կատարեն հասարակաց կեանքին հանդէպ։

«Այս տխուր ճշմարտութիւնը՝ զոր կը պարզեմ, մի՛ կարծէք թէ հակակրօնական կամ հիւանդ երեւակայութեան բերումով է. Մոլիէր կենսական պատճառ մը չունէր Իփօքրաթի թողբը ձաղկելու, իսկ ես իմ անձին վրայ կիրառեալ փորձերու հետեւանքով միայն կրցայ կեղծիքը մերկացնել. ես դեռ պատանի՝ արեան նուաղում մը ունեցայ եւ տաս տարիներէ ի վեր բժիշկներու ձեռքը խաղալիք եղայ, ու վերջապէս տեսայ ու համոզուեցայ որ ասոնք ընկերութեան ամենէ՛ կեղծաւոր դասը կը կազմեն, ու բնական էր ասիկա, որովհետեւ բնութեան օրէնքը կը զեղծեն. պզտիկ օրինակ մը կը բաւէ այս կէտը լուսաբանելու:

«Մարդկութեան ծագումէն ի վեր ջուրը մեծագոյն դերը կը կատարէ առողջապահական գործին մէջ. ամառը մարդիկ լիճերու, գետերու եւ աւազաններու մէջ կը լուացուին ուր որ ծով չկայ, ու մինչեւ այսօր միլիօնաւոր մարդեր նոյնը կ'ընեն. ծովը ամենէն ընդարձակ ու մաքուր լողարանն է մարդկան. ձմեռին տաք ջուրով կը կատարուի այս բնական պէտքը որմէ՛ յետոյ շինուեցան բաղնիքները, ասիկա բնութեան հաստատած դրօշխօնն է. բայց ահա բժշկութիւնը ջուրին օրէնքը փոխեց, այսինքն զեղծեց, եւ իբրեւ թէ իւրաքանչիւր մարդու կազմութեան յարմար չափով ջուրին ջերմութեան ու ցրտութեան աստիճանները ճշգրեց եւ զայն կիրարկելու եղանակներ հնարեց, որոնք եթէ տարածուին՝ այն ժամանակ պիտի սոսկան ջուրէն ու բաղնիքները պիտի փակուին, պէտք պիտի ըլլայ որ բժիշկը իւրաքանչիւր մարդու նախ բազկերակը քննէ, կուրծքը ծեծէ, շնչառութիւնն համրէ եւ ըստ այնմ ջուր յանձնարարէ կամ արգելէ, կը տեսնէք թէ յանուն գիտութեան մինչեւ ուր կը տարուի աղէտալի կատակարգութիւնը:

«Տեսայ հռչակաւոր բժիշկներ որ իմ վրայ կատարած քննութեան առթիւ իրարու կը հակառակէին. մին կը պատուիրէր ինծի միայն կաթով ապրիլ, միւսը կը պնդէր շարունակ միս ու գինի առնել, ասոնք ոչինչ գիտին, ոչինչ կը հասկնան մեր կեանքէն, մեր կազմութեան պայմաններէն, մեր բարոյական կենցաղէն, մեր հոգեբանական վիճակէն, ասոնք մինչեւ իսկ իրենց տիպիկալ օտար մտայնութեամբ եւ արդիւնք կը չփոթեն. մին մեղքիւր կ'ուզէ տալ միւսը քիմիկա միջոցներ հիւանդին. յետոյ երկուքն ալ կը համաձայնին կրկին հակառակ թոյններէ մէկը նշանակելով իբրեւ բժշկութեան միակ դարմանը:

Այսպէս խօսեցաւ. ժիւլ եւ իր կրած տառապանքին հետեւանանքով բժիշկը գիտունին հետ չփոթեց:

Տեսնենք, այսօր ի՞նչ ըսին բժիշկները, հարցուց Խօսնա բաժակ լեցնելով:

— Դարմանին ամենէն ահաւորը եւ անհանդուրժելին պատուիրեցին

— Ինչպէ՞ս:

— Թէ պարտիմ անմիջապէս Եգիպտոս վերադառնալ, որովհետեւ Իզմիրի կլիման անյարմար ու վտանգաւոր է եղեր առողջութեանս, եւ ահա երկու նոր դեղագիրներ, որոնք հիներուն թիւը պիտի աւելցնեն, պատասխանեց ժիւլ եւ իր բաժակը պարպեց:

— Յետո՞յ . . . :

— Թէ պարտիմ երբէք զինի եւ ալքօլ չգործածել եւ ասոնց նման շատ մը բաներ, որոնցմէ մին միայն կը բաւէ զիս ուղարկել հոն՝ ուսկէ ոչ ոք չէ դարձած եւ ամէնքս ալ պիտի դուրս գանք օր մը բժիշկներէ վատ, վասնզի յարուցեալ մարդիկ անմահ պիտի մնան ու բժիշկը անմահներուն մօտ տեղ ու պաշտօն չունի որովհետեւ չպիտի կրնան սպաննել, ուրիշ բան է եթէ բժիշկը անդործութեամբ անօթի մեռնիլ ուզէ, իսկ եթէ կը փափաքի մեզ նման անմահանալ՝ պարտի ամենէն առաջ մարդ ըլլալ . . . : Օ՛հ, անցնինք սրահը, ես կուզեմ քու ձայնը լսել, Իօանա:

Հակառակ բժիշկներու այն օրուան յայտարարութեան՝ ժիւլ խիստ ուրախ էր, մանաւանդ հիւրասէր էր ինք եւ Համբարին ընկերութենէն գոհ մնաց, երկու գաւաթ գինիով երիտասարդ արեւնը կ'եռար այնպէս որ սկսաւ ընտանի չեչուով իր նշանածը փայփայել:

Լսած էք, պարոն Համբար, օրիորդը երբէք:

— Եթէ հաճի ձանձրոյթն յանձն առնել օրիորդ Իօանա, առաջին անգամի համար պիտի վայելիմ այդ անստղիւտ բաղդա՝ որութիւնը:

— Շատ ազնիւ էք, պարոն, յարեց Իօանա, պիտի սիրով երգեմ ձեզ պատուելու համար պայմանով սակայն եթէ ժիւլ իմ ձայնին թերութիւնը ծածկէ դաշնակի ընկերութեամբ:

— Անտարակոյս, պարոն Համբար, կը ներէ՞ք ինձ վայրկեան մը որ վերարկուս փոխեմ:

— Կ'աղաչեմ, պարոն ժիւլ:

Երբ Իօանա եւ Համբար մեծ սրահը անցան, երիտասարդը հատկեալ ձայնով մրմնջեց:

— Ուրեմն, օրիորդ, եթէ հարկ ըլլար իր առողջութիւնը ապահովելու համար պարոնին Եգիպտոս վերադարձը, դուք այդ պարագային մէջ . . . :

— Ես գիտէի այդ բանը ընդմիջեց Իօանա զգուշութեամբ բոլորաբը նայելով չոգենաւին մէջ խիստ անհանգիստ էր նշանածս եւ ցամաք ելլելունս առաջին օրը երկու բժիշկներ հրաւիրեցի ո-

(1) Այս պարսաւականը աւելի քան քառասուն տարիներ առաջ կ'արտասանուէր այն ատեն բժշկական աշխարհին մէջ հիւանդութիւններու բուն պատճառը գաղտնիք կը կոչուէր, յետոյ Բասթէօր եկաւ աշխարհ, որ իր հանճարին ճառագայթումով այդ գաղտնիքը պարզեց, միջօլը գտաւ եւ սերօմը ստեղծեց: Բնութեան մէջ գաղտնիք չկայ, խաւար կայ: Լոյսին պակասովն էր որ գաղտնիք բառը արձանադրուեցաւ բառարաններու մէջ:

րոնք ինծի մեկուսի ըսին թէ ժիւլ չպէտք էր մեկնիլ Եգիպտոսէն,
թէ . . . :

— Ի՞նչ ուրիշ:

— Ձեմ կրնար ըսել:

— Կ'աղաչեմ:

— Մի՛ պնդէք:

— Շնորհ՛:

— Թէ մի քանի ամիսներու համար տնհրաժեշտ է որ ժիւլ ինէ
հեռանայ . . . :

— Ա՛հ, ըսի՞ն այդ բանը . . . :

— Աւելի կամաց, խնդրեմ այո՛, ըսին, առանց սակայն մտածե-
լու թէ տակաւին . . . :

— Ի՞նչ:

— Նա՛ իմ ձեռքը չէ բռնած . . . :

— Օ՛հ, դու հրեշտակ մ'ես, Իօանա, քեզ կը պաշտեմ . . . :

— Լռէ՛ . . . :

Եւ իբրեւ թէ սկսուած խօսակցութիւն մը շարունակելով ու
կոնակը դարձուցած այն դրան ուսկէ ժիւլ կը մտնէր, Իօանա գոչեց:

— Այո՛, հաւատացէք, պարոն, իմ ձայնը չկրնար հաւասարիլ
այն ելեւէջներուն որով դաշնակին լեզուները նշանածիս մասնե-
րուն տակ կը ճուռողեն:

Օրիորդը կը չափազանցէ, յարեց ժիւլ խնդալով, կ'աղաչեմ որ
դուք անաշտ ոգետուոր ըլլաք եւ անկեղծօրէն շեշտէք մեր եր-
կուքին տարբերութիւնները, կը խոստանա՞ք, պարոն:

— Բարեկամներու միջեւ անկեղծութիւնը զլսաւորպայ մտնն է
այն կապին որ կը ջլատուի փաղաքուշներու ընկերութեան մէջ,
պատասխանեց Համբար, որուն գլուխը գինիով տաք էր արգէն:

— Սկսինք ուրմն:

Ժիւլ նստաւ ագետոր դաշնակին առջեւ եւ իր նրբին մատերը
կառնա մը շրջեցուցին փղոսկրեայ լեզուներուն վրայ:

Նոյն միջոցին ժօրժէթ աղնիւ քօնեաքի շիշ մը ու երեք փոք-
րիկ գաւաթներ կը դնէր սեղանի մը վրայ:

— Ի՞նչ պիտի զարնէք, հարցուց Իօանա երբ կառնա դադրեցաւ:

— Վանդակաւ Սոխակը պատասխանեց ժիւլ:

— Գիտնալով որ ամենէն յաջողակն եմ այդ վալսին մէջ, այն-
պէս չէ՞, դոչեց երթաւորդունին ոգետորուած, ու ժպտալիք ականարկ
մը նետելով Համբարի, որ անզգալաբար նստած էր քօնեաքի սե-
ղանին մօտ:

Ժիւլ ներածութիւնը սկսաւ եւ հրեշտակներու լեզուն համերաշ-
խաբար բանաստեղծին երկնաթիւ երեւակայութեան հետ՝ հրաշալի
աշխարհին փակ դրան առջեւ անոր բացումը կ'աղերսէր:

— Բի՛շ յետոյ ահա վալսը:

Խօանա զիպուածով կամ նախաւտածութեամբ Համարքին դիմացը ոտքի վրայ, մի այնպիսի դիրքի մէջ՝ որ կը ներկայացնէր Աֆրօ-տիթի մէկ շնչաւոր արձանը, իր սօքրանոյի բերեղեայ ձայնով սկսաւ հետեւեալը երգել:

Ո՛ր տեսիլ անտառին,
Ուր զեփիւռ և արև
Մայրերու կը փարին,
Ուր ծաղիկ և տերև,
Եւ Պոչուն, զարունին
Արցունքով կը սնին:

Ո՛ր երազ, ո՛ր անտառ,
Ուր վճիտ առուակին
Ափերով՝ և ամառ
Եւ իր սիւք տօժաղին,
Եւ Պոչուն հրավառ
Կը շնչեն միշտ դալար:

Ո՛ր պատկեր անտառին,
Ուր ծառեր վայրենի
Երփներանգ կը վառին,
Եւ Պոչուն կը տանի
Իր բոյնի ընկերին
Միտքն ուր դէ մատ ունի:

Ո՛ր սարսուռ անտառին,
Ձիւն, ձմեռ բուք, անձրև:
Թռչուններ կը Պառին
Ծառերուն անտերև,
Սպասելով զարունին
Որպէսզի համբուրուին:

Երիտասարդ, հարուստ, գեղանի ու միեւնոյն ժամանակ սիրահար, հիւանդ, տառապած Ժելի նիհար մատներուն ներքեւ փղոսկրեայ լեզուները իրբեւ թէ սիրտեր եղած ըլլային, որոնցմէ մէն մին իր բողոքը, գոհացումը, սէրը, խինդը, փառաբանումը, վիշտը, աղօթքը, սուգը եւ կեանքի այս բոլոր աններդաշնակ ու խառն բուրումները ներդաշնակաւոր մրմունջով սաւառնէին դէպի վեր, միշտ վեր, գնալ տարածուելու համար Սիրոյ եւ Տառապանքի Հեղինակին առջեւ:

Խօանա, միայն Խօանա, իր սիրոյ դիտոյի կացքով, իր թշուառ կեանքին մէջ նորափթիթ կոյսի մը օրօրումներով կարող էր բացատրել սիրտերու մրմունջին գաղտնիքը:

Համբար ազնիւ բռնաբար գաւաթին մէջ Խօանայի բոցավառ շունչն էր որ կը լափէր:

Ու Վերգինի ամուսինը այն իրեկուն գինով զարձաւ տուն:

Շարունակելի

Կ. ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

ԵՐԶԱՆԿՈՒԹԵԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆԸ

(Գրեց JEAN FINOT)

Ա. Հ. Ա. Ր. Ա. Ի. Ո՞Ր. Է

×

Զարմանալի է որ այնքան գիտութիւններուն մէջ՝ որոնցմով մարդկութիւնը կ'հպարտանայ, չկայ հատ մը որ նուիրուած ըլլայ երջանկութեան. Հնարաւոր է այս տեսակ գիտութիւն մը, Հարկ է նախ հաստատել զայն եւ ապա քննել անոր արդիւնքները. Անիկա պիտի յաջողէր չահագործել բովանդակ մարդկութիւնը. Իր համաշխարհօրէն մարդկային օրէնքներուն պիտի կրնային հաղորդ զտնուիլ երկրի բոլոր ժողովուրդները. Երկրագունդի չորս ծայրերէն հասնող գիտողութիւններէն եւ սկզբունքներէն օգտուելով, անիկա պիտի կրնար իր կարգին գեղեցկացնել ամէն տեղի, ամէն գոյնի, ամէն կրօնի պատկանող մարդերու կեանքը:

×

Կրօնները յանուն երկնից, իմաստասէրները յանուն մարդկային եղբայրութեան ամէն ժամանակ քարոզեցին խաղաղութեան կարելութիւնը. Ու պատերազմները չի դադրեցան արիւնով ողողելէ երկիրը. Հարիւր տարի է ի վեր մեզի կ'սորվեցնեն թէ խաղաղութիւնը անհրաժեշտ է մեր երջանկութեան համար, եւ պատերազմի արհաւիրքը կ'գրաւէ մեր հոգիները եւ կ'մխուր մեր գիտակցութիւններուն մէջ:

×

Ինչո՞ւ մեղադրել մարդերը՝ դէպի անիրանալի նպատակներ ձգտելուն համար. Միթէ յառաջգրիմութիւնը անընդհատ ընթացք մը չէ՞ դէպի լոյս. Սէնթ — Պէօլ խորիմաստ խօսք մը ըսած է. «Մարդիկ անկարելի բաները հետապնդելով՝ վերջ ի վերջոյ հնարաւոր բաները ձեռք կ'ձգեն որոնց այլապէս անկարելի էր հասնիլ»:

Ապրի՛ ուրեմն երջանկութեան գիտութիւնը, այն գիտութիւնը որ հիմնուած է ամէնուն միջոցաւ, ամէնուն համար ընդունուած երջանկութեան հնարաւորութեան վրայ:

×

Կ'սքանչանամ խորհելով թէ որքան ճոխ են այն աարբեր որոնց պիտի հանդիպի երջանկութեան գիտութիւնը իր ճամբուն վրայ. Իր բոլոր քոյրերը՝ ձեռք ձեռքի տուած՝ միմիայն իր յաղթանակին համար կ'աշխատին. Առողջապահութիւնը կամ բժշկութիւնը, իմաստասիրութիւնը կամ բարոյագիտութիւնը, արուեստական կամ քաղաքական գիտութիւնները, անհետացող մեծ դէմքերու կենսագրութիւնը, ամէնքն ալ անհաշուելի գօնձեր կ'պահեն ամէնէն վերջը ծնողին համար. Գոհարներով լեցուն այս զաշտերուն մէջ

Երջանկութեան գիտութիւնը ազատօրէն պիտի ընէ իր ընտրութիւնը եւ հաւնածը պիտի ժողովէ:

×

Թող ո՛չ ոք խրաչի գիտութիւն բառէն: Գիտութիւն կայ, գիտութիւն ալ կայ Երջանկութեան գիտութիւնը, գգո՛ւնքներով առլի, չինչ պիտի ունենայ վարդապետական կամ հրամայական: Նման նախնի արիւղոտէլեաններուն արոնք հմայքով եւ անակնկալով լի խօսակցութիւններու ձեռն տակ կ'ուսուցանէին, պատուէրները պիտի հանուէին իրողութիւններէն, ինչպէս մեղուները մեղրը կ'աղբն ծաղիկներէն: Այնքան անօգուտ գիտութիւններուն մէջ, տեղ անիկա գոնէ արժանիքը պիտի ունենար չօչափելու բովանդակ մարդկային ցեղին էական մտահոգութիւնները: Իբր այս՝ ամէն բան ներքի պիտի ըլլար իրեն, մինչեւ իսկ իր թախտուռները եւ իր խարխափումները:

×

Զմայելի գիտութիւն, փորձառութեան ծաղիկներով եւ մանաւանդ երջանիկ մարդերու ժպիտներով առլցուն: Արցունքները, մարդուն այս անհրաժեշտ ընկերները երկրի վրայ, հոն ալ պիտի երեւին ապահովապէս: Բայց անոնք քաղցր արցունքներ պիտի ըլլան, ազատագրուած անհատական դառնութիւններէ, ընկերոջ օգտին ծառայելու համար:

Դերազանցօրէն այլապաշտ գիտութիւն, որովհետեւ անիկա եւսապաշտութեան, անձնական երջանկութեան եւ անձնական դժբաղդութեան բոլոր մնացորդները կ'աւնէ կ'տանի զէպի մեծ գետը ընդհանուր երջանկութեան:

Սխրալի գիտութիւն, ներողամիտ բարեսրտութեամբ հրահրուած: Անիկա՝ իբր լուսապայծառ մթնոլորտի մը մէջ՝ պիտի քօղարկէ կեանքին արհաւիրացի բաները, աղքատութիւնը, նոյնինքն մահը:

Յանկուցիչ գիտութիւն՝ առանց տարազներու: Անկաշկանդ գիտութիւն, ձերբազատուած տխրատեսիլ շղթաներէն որոնք կ'կասեցնեն ամէն խանդ: Անիկա պիտի ըլլայ հասարակութեան գիտութիւն մը, իր ճամբուն վրայ միեւնոյն գինովցնող անուշութեամբ պիտի ողջունէ հարուստները եւ աղքատները, հօգոյնը եւ նկունները, մեծերը եւ անփառունակ՝ երբ, ի նպաստ ամէնուն, ի նպաստ ամէնուն կեանքին՝ անիկա պիտի ջանայ բարութեան հոգին ազատել չար բաներէն, երջանկութեան ժպիտը՝ կեանքի անագոյն յիմաժողովներէն:

Անոր առջեւ ամէն բան պիտի ներդաշնակաւորի միեւնոյն նըպատակին մէջ, որ է դիւրացնել, աւելցնել եւ տարածել Երջանկութիւնը երկրի վրայ, կեանքի խլացուցիչ ժխորին մէջտեղ, մարդերը բաժնող այնքան խառնաձայնութիւններուն մէջտեղ պիտի ջանայ վերստին գտնել այն երկնային լաւագոյն եղանակը որ բո-

վանդակ մահկանացուները կ'կապէ երջանկութեան՝ հոգիի միջոցաւ եւ հոգիներու միաւորութեամբ:

Այս աստուածային գիտութիւնը երկրի փոքրերուն եւ մեծերուն պիտի երգէ գեղեցկութիւնը եւ գորութիւնը այն գանձին որ նոյնինքն իրենց մէջ դրուած է, զերծ ամէն հարուածէ, ամէն վերքէ: Անիկա ցոյց պիտի տայ անոնց թէ՛ ստեպ ցնորական եւ գրեթէ միշտ անմատչելի բաներու ետեւէ վաղելով՝ կ'մոռնան իրենց ճամբան գեղազարդող համեղաճաշակ պտուղները քաղել: Եւ սակայն ոչինչ կ'արգիլէ զիրենք քաղելէ այդ պտուղները: Միթէ իրենց համար դրուած չ'են անոնք հոն Վաստակաբեկ՝ մեր անիրանալի բաղձանքներէն, նշաւակ այն յանկուցիչ ցնորքներուն որոնք անգթօրէն կ'անհետին երբ իրենց մօտենանք, պիտի նշմարենք երջանկութեան այնպիսի միջոցներ որոնք մեծ քաղցրութեամբ կ'ներկայանան երկրի ամէնէն աւելի զրկուածներուն, ամենէն աւելի մոռցուածներուն. . . :

Թարգ. Կ. ՆԱԽԱՍԱՐԴ

Լ Ր Ս Ք Ա Ղ

ՄԵՐ ԿԵԱՆՔԷՆ

* Քաղաքիս Պարճեան Ազգ. Մանկապարտէզի տարեկան հարցաքննութիւնները պիտի սկսին ամսոյս 24ին եւ պիտի տևեն 3 օր, հիկոյնքարթի օր առաւօտ ժամը 10-12, ուրբաթ եւ շաբաթ օրերը կ'եւ ժամը 4-6:

ՆՈՐ ՀՐԱՍԱՐԱՎՈՒԹԻՒՆ

* Ստացանք Զարգարեան զրատան հրաւիրականներն եղող Տիար Միսաք Մեծարենցի քերթուածներու հատորը՝ Ծխածան, որու յառաջաբանը գրած է Թերթիս աշխատակից Տիար Արամ Անտոնեան: Սուգայեան մաքուր տպագրութեամբ, զին 4 զրէ:

ԺԱՄԱՆՈՒՄ ԵՒ ՄԵԿՆՈՒՄ

* Անցեալ շաբաթ՝ քաղաքս ժամանեցին Եղիպտոսէ Տէր եւ Տիկին Էզնաեան, Տէր եւ Տիկին Տէր Փասպարեան իր որդւոյն Տիար Կոստանդ Տէր Փասպարեանի հետ եւ Տիար Տիգրան Վարպետեան, նոյն պէս Թանկունէ՝ Տէր եւ Տիկին Ա. Սարգիս եւ Տէր եւ Տիկին Պալթազար: Եւրօպայէ՝ Տէր եւ Տիկին Ա. Համբարձումեան:

Մեկնեցաւ դէպի Սամսոն Տիկին Ա. Պարտիզպանեան:

ԿՐԻՍՏՈՑ

* Յաւօր կ'արձանագրենք մահը Քեր. Նիկողայոս վրդպ. Ազգերեանի որ տեղի ունեցաւ ամսոյս 13ին եւ յուղարկուորութեան հանդէսը երկրորդ օրը երկուշաբթի խուռն եւ քնտրեալ բազմութեան մը, ինչպէս նաեւ քաղաքապետական եւ կառավարական ոստիկաններու ներկայութեան: Դազաղը հանդիսաւոր թափորով փոխադրուած է կաթողիկոս Մայր-եկեղեցին ուր կատարուած է յուղարկուորութեան կարգը: Մեծ. Քէորդ էֆ. Պուպլի գեղեցիկ եւ ազգու դամբանականով մը պարգած է հանգուցելոյն բարեմասնութիւնները իբրեւ անհատ, իբրեւ դաստիարակ եւ իբրեւ եկեղեցական, յիշատակելով ողբացելոյն պաշտօնները ի Կ. Պօլիս, յԱյտրն եւ յիգմիր: Պուպլի էֆէնտիի դամբանականը խոր տպաւորութիւն մը գործած է յուղարկուոր բազմութեան վրայ որոնք յուզուած սրտերով վերջին հրաժեշտը տուած են ողբացեալ Ազգերեանի հոգեկոյտին:

Թմբաղիւր Տնօրէն Մ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ ՈՐԴԻ * Տպագրութիւն Մ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ ՈՐԴԻ

ՄԵԾ ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ ՍՏԵՓԱՆ ԻՓԼԻՔՃԵԱՆ ԳՐԱՆԿԱՑ ԹԱՂ

Գաւի ունինք ծանուցանել մեր յարգոյ յաճախորդաց թէ նորաձեւ տպեանց ամենալիւրջին տեսակներն հասած են: Նոյնպէս ստացած ենք, մեռաբեայ պատրաստ պուզներ, բէնեուարներ, պաթիսթ պրօսէ, այլ և այլ էթամիններ արանց թէ կանանց հագուստի համար լինօներ, առնցմէ գատ մետաքսէ և ֆիլաէքս միթէն և ձեռնոցներ, կաշի գօտի-ներն են:

Ի՞նչ երկարութիւն օրերը եւ քիչ-քիչ կարողութիւններ:

ՈՒԷՍՏԵՐՆ

• WESTERN •

ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՍՏԱՏԵԱԼ 1854 թ.

Այս անգլիական կարեւոր ընկերութիւնը կապահովէ ընդդէմ հըր-գեհի և ծովային վտանգներու:

Իզմիրի ընդհանուր գործակալը արածնուած է յանուն ընկերութեան ապահովագրեր կնքելու և ամեն արդարացի պահանջումներուն հաշու-ցում առլու փութանակի և մեծ առատաձեռնութեամբ:

Ընդհ. Գործակալ Իզմիրի եւ Ալտընի կուսակալութեան

Մ. Ռ. ԷՐՍՏԵՐՆ.

ԷՔՍԷՍ "EXCESS,"

ԸՆԴԻՄՆԵՆ ԱԳԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Կեդրոնատեղի

311 - 322 ՎԻՆՉԸՍԹԵՐ ՀԱՌԻՋ ԼՕՆՏՕՆ

Այս ընկերութիւնը կապահովէ Հրդեհի դէմ, Ծովային արկածները և Կենդանիներու կեանքը:

ԷՔՍՏԱՅՆ ԵՒ ՍԱՀԱԹՃԵԱՆ

Այս կրկին Գործակալութեանց գրասենեակները կը գտնուին Քարա-փին վրայ, Առեւտրական Սենեակի շէնքին մէջ թիւ 1:

ՅԱԶՈՐԴ ԹԻՒՈՎ

Մ. ՆՈՒՊԱՐԵԱՆ

Ա. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

Խ ԲԷՇԻՇԵԱՆ Կ. ՆԱԻԱՍԱՐԴ

Կ. ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

ՏՕՔ. ԹԻՒԼՊԷՆՏՅԱՆ

ՏԻԿ. ՎԵՐԺԻՆ ՄԱՍՆԷԱՆ

GRANDS MAGASINS

14 LA RUE FRANÇOISE - PARIS

P. XENOPOULO & Co

LYON
JUN 1907
5 POST

ՍԵՐ ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆԷ ՔՐԱՆՎԱՑ ԹԱՂԻ
Բ. ՔՍԵՆՕՔՈՒԼՕ ԵՒ ԸՆԴ

Ցուցադրութիւն
ԱՄԱՌՈՒԱՆ ԵՂԱՆԱԿԻ

ԱՄԱՐԱՆԻ
ՍՈՒՆԻՆԻ
ՍՈՒՆԻՆԻ
ՍՈՒՆԻՆԻ
ՍՈՒՆԻՆԻ
ՍՈՒՆԻՆԻ
ՍՈՒՆԻՆԻ
ՍՈՒՆԻՆԻ
ՍՈՒՆԻՆԻ
ՍՈՒՆԻՆԻ

ԱՄԱՐԱՆԻ
ՍՈՒՆԻՆԻ
ՍՈՒՆԻՆԻ
ՍՈՒՆԻՆԻ
ՍՈՒՆԻՆԻ
ՍՈՒՆԻՆԻ
ՍՈՒՆԻՆԻ
ՍՈՒՆԻՆԻ
ՍՈՒՆԻՆԻ
ՍՈՒՆԻՆԻ

ԻՋՄԻՐԻ ԵՒ ՇՐՋԱՆԱՆԵՐՈՒ ՆԵՐԿԱՑԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐԸ
Լ. ԵՒ Լ. ՎԱՐՊԵՏԵԱՆ